

ЛІТОПИСНИЙ ГЮРГЕВ У X-XIII СТОЛІТТЯХ

У попередніх номерах вісника благодійного фонду Костянтина Єфименка «Білоцерківці» були розміщені статті, в яких розповідалося про хід розкопок на Замковій горі у 1980-1983 роках. Нагадаємо, що цими археологічними дослідженнями керував Руслан Орлов - науковець, співробітник Київського інституту археології.

Постійні читачі «Білоцерківців» уже мали нагоду познайомитися з оригінальним поглядом Руслана Орлова на заснування Юр'єва (Гюргова, Гургова), із загальною топографією стародавнього міста та щільністю його забудови в XI - XVIII ст. У цьому номері пропонуємо вам продовжити вивчати історичні матеріали про особливості садибної забудови Гюргова.

ЗАБУДОВА ГЮРГОВА В XI СТ.

(Продовження, початок у №2)

У кутах, а іноді й посередині стін чотирикутного поглиблення, викопаного в землі, ставилися стовпи діаметром 0,25-0,35 м. У верхній частині вони перев'язувалися горизонтальними балками, здатними нести горищене або міжповерхове перекриття. Стіни зводилися з обаполів, дощок або тонких колод, закріплених у пазах вертикальних спор конструкції. Після закінчення будівництва будинок обштукатурювався із зовнішньої і внутрішньої сторін тонким шаром глини і, ймовірно, білівся.

Аналогічний спосіб зведення стін застосовувався й у наземних будівлях, що не мали заглибленого котловану.

Вибір конструктивного рішення споруд на поселеннях залежав від характеру ґрунту і рельєфу місцевості. Так, на низинній болотистій території більш доцільними були зрубні будівлі, а в районах із сухими ґрунтами використовувалася каркасно-стовпова конструкція.

За планувальною структурою житла підрозділялися на одно-, дво- і трикамерні. За вертикальною структурою середньодніпровські будинки були двоярусними, причому заглиблена частина служила нерідко майстернею, а верхня – житловим приміщенням, де могла знаходитись окрема піч.

ДИТИНЕЦЬ

Від будівель XI ст. на Замковій горі залишилися лише заглиблені підкліти або погребі наземних споруд. Нерідко їх залишки перекриті спорудами наступних століть, що ускладнює реконструкцію забудови перших десятиліть існування міста.

Споруди були орієнтовані кутами на різні сторони світу. Стіни були каркасно-стовпковою та зрубною конструкцій. До споруди із північного заходу була прибудована камера стовпкової конструкції завдовжки 1,5 м.

Споруда зазвичай мала розміри 3 на 3-4 м.

Глинобитна піч стояла в західному куті, біля входу.

Особливістю були заглиблені

Розкопки на Замковій горі

«коридори» завдовжки до 2,30 м завширшки до 1,0 м, що з'єднувалися з господарськими ямами.

НИЖНЄ МІСТО

Будівлі нижнього міста були стовпові, заглиблені в материк. Майже вся поверхня підлоги споруди була покрита численними ямками від кілочків діаметром 2-3, а деколи до 5-10 см. Стовпові ями знаходилися не по кутах споруди, а біля стінок посередині між кутами. Ще одна стовпова яма виявлена у центрі будівлі. Діаметри ям становлять 25-30 см і глибина – до 25 см.

При споруді виявлено пічка-мянку і два відкриті вогнища (обпалені глиняні площадки). Пічка-мянка стояла в північному куті челюстями на південний схід (до входу). Складена насухо піч була огорожена дерев'яним каркасом. На схід від печі знаходилася площадка №1 розміром 1,20x0,80 м. Площадка №2 розміром 2,0x1,0 м знаходилася на південь від печі. Ґрунт під площадками мав оранжевий відтінок до 10 см, що утворився від тривалої дії вогню.

Вхід до будівлі був із південно-східного боку і являв собою заглиблену в материк прибудову під прямокутною в плані форми віссю.

Для споруд XI ст. характерні

конструктивні елементи, що вказують на те, що їх споруджували представники різних будівельних традицій.

Так, ями-льохи споруд дитинця, що з'єднуються «коридорами» з житловими або господарськими спорудами, найбільш характерні для західних областей Русі.

У IX – першій половині X ст. пічки-кам'янки у заглиблених житлах були поширені на території Південної Русі від Дністра до Дніпра, а на Лівобережжі – вздовж

нижньої течії Десни, а з другої половини X і XI ст. вони побутують на Галичині.

Глиняні пічки спочатку з'явилися в тих місцевостях, де було мало каменю, але в житлах IX – X ст. поділ на печі-кам'янки та глинобитні печі став уже етнографічною ознакою. Одвічне застосування глини для спорудження печей було характерне для східнослов'янських племен полян, волинян, дреговичів, сіверян і кривичів.

Розташування кам'янок у протилежному від входу куті устям до дверей властиве для східнослов'янських жител до X ст., а з X-XI ст. пічки поступово починають споруджувати поряд із входом устям до нього.

Заглиблені житла з відкритими вогнищами не характерні для слов'ян, проте, як вважають деякі дослідники, вони побутували серед кочівників, які осідали на землю. Зокрема, такі житла знайдено в ряді поселень салтово-маяцької культури, носіїв якої ідентифікують з хазарами. Активною контактною зоною слов'янами і носіями салтово-маяцької культури було Південне Подніпров'я.

Отже, для забудови Гюргова XI ст. притаманні будівельні традиції як південно-західного і південного пограниччя Русі, так і їх північно-причорноморських сусідів, а також запозичення з поліської зони.

ОСОБЛИВОСТІ САДИБНОЇ ЗАБУДОВИ ГЮРГЕВА НА ПОЧАТКУ XII СТ.

У культурному шарі дитинця та нижнього міста простежені сліди двох великих пожеж. До першої (1095 р.) належать згорілі об'єкти, в заповненні яких виявлені матеріали XI ст. Друга пожежа знищила місто у середині XIII ст.

Характерною особливістю споруд, що згоріли наприкінці XI ст., є незначна кількість матеріалів, порівняно з насиченістю розвалами посудин при другій катастрофі. Це вказує на те, що господарі напередодні першої пожежі винесли з них всі придатні для користування речі.

Іншою характерною рисою є те, що юр'ївці при поверненні до своїх садиб у 1103 р. іноді повторювали конструктивні особливості попередньої забудови своїх садиб.

Так, на дитинці після повернення у 1103 р. була відновлена планувальна структура комплексу куховарні. У нижньому місті також деякі нові будівлі споруджувалися на місці старих.

Фрагмент забудови